

שקרים מסיבות טובות: איך רבקה פועלת לרמות את בעלה?

רבקה שולחת את יעקב לקבל את הברכות בבגדי אחיו, ויעקב אומר לאביו בפה מלא: "אנכי עשו בכורך". התורה מאשרת את המעשה, אך איסור השקר הוא היחיד שעליו נאמר "תרחק". האם האמת מחייבת תמיד, ולמה בחרה רבקה דווקא בדרך של מרמה?

ב"ה | פרשת תולדות | תשפ"ז

הדרך[1] היחידה לצאת מהמבוי הסתום הפוליטי, היא להפר את האמת שהובטחה לבוחרים. או שנתניהו יילך לממשלת אחדות ויוותר על שנתיים שליטה, או שהשמאל יקים ממשלה עם החרדים או להבדיל הערבים. אבל אין דרך שלישית, שמאפשרת להיות נאמנה להבטחות מלפני הבחירות ועדיין לצאת מהסבך ולהקים ממשלה יציבה.

ובכן, מה עושים? האם האמת מחייבת או ניתנת לכיפוף במקרה הצורך?. כמובן, זאת רק פתיחה מסקרנת ולא נדון בה, אבל היא מקרה קלאסי של דילמת האמת שפוגשת אותנו כל העת: רעייתך שואלת איך היא נראית עם הבגד החדש, ואתה לא חפץ לשתף במחשבות שלך... יצאת עם כמה עובדים לשתות ורעייתו של אחד מהם מתקשרת לשאול האם בעלה שתה? לומר את האמת יסכן את הקשר ביניהם. ידידים מתעניינים על שידוך עם משפחה מוכרת ואתה מתחבט מה נכון לענות.

הפוסקים בדורנו דנים בדוגמה מטלטלת של אמת מול שלום בית: אישה שגדלה באורח חיים שאינו שומר תורה ומצוות, חיה בזוגיות עם אדם ונכנסה להריון. היא לא רצתה בהריון ו(למרבה הצער) החליטה להפסיק אותו לאחר השלב ש"הוכר עוברה" (שלושה חודשים ואילך). בהמשך חזרה בתשובה ונישאה לבחור ירא שמים. נולד להם בן והבעל המאושר החל לתכנן את מעמד "פדיון הבן" שזכה לו, ואילו האישה אינה נרדמת בלילה. היא יודעת שזה ההיריון השני שלה והילד אינו בכור.

אם תגלה לבעלה את האמת על חייה הקודמים, הוא עלול לכעוס ואולי אף לפרק את הבית. אם לא תאמר את האמת, תכשיל אותו במצווה שאינה צריכה וברכה לבטלה. מה עליה לעשות? ומהי בכלל אמת? היצמדות לעובדות יבשות או העדפת המטרה הכוללת והשגת התוצאה הטובה ביותר?

יכולנו לדון בכך בחצי מהפרשיות של ספר בראשית, כמובא בגמרא יבמות סה. הספר מלא בשינויים מהאמת בכוונות טובות, החל מהקב"ה ששואל את אברהם "למה זה צחקה שרה בקרבה לאמור האף אמנם אלד ואני זקנתי?!". אבל האמת הייתה, ששרה לא המעיטה ביכולת שלה ללדת, אלא זלזלה ביכולת של **אברהם** ללדת ואמרה עליו: "ואדני זקן". רק שהקב"ה שינה את שאלתה, כדי לשמור על שלום הבית ביניהם. המשך מהאבות הקדושים, שמציגים שלוש פעמים את נשותיהם כאחיותיהם, וכלה באחי יוסף שמכריזים בפניו כי יעקב ביקש לפני מותו לסלוח להם - מה שלא היה נכון.

אבל הקושי מגיע לשיא בפרשתנו. רבקה שולחת את יעקב לקבל את הברכות בבגדי אחיו, כשהיא מובילה למרמה כלפי בעלה וגורמת נזק ממשי לעשו באמצעות המרמה. היא שוללת מעשו את הברכות ויצחק מכריז בתסכול: "בא אחיך במרמה ולקח ברכתך".

הסיפור הופך להיות עוד יותר קשה, משום שרבקה הייתה יכולה לפעול בדרך ישרה ולצוות את יצחק לברך את יעקב והוא בוודאי היה שומע לה. כך ציווה הקב"ה את אביו בנוגע לאותו עניין

1 **בריחה:** רב קהילה סיים את דרשת השבת והכריז כי בשבת הבאה תעסוק הדרשה בחומרת השקר. "אנא תכינו לפני הדרשה את פרק כח בספר ויקרא". בשבת הבאה שאל הרב בפתח הדרשה: "כמה מכם קראו את ויקרא פרק כ"ח? כמעט כל הידיים באולם הורמו.
הרב חייך: "יש רק 27 פרקים בספר ויקרא, וכעת נמשיך בדרשה על השקר".

בדיוק: "כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה". מה הייתה אפוא תכלית הרמייה?

אנו נצעד בשני מהלכים חשובים: הראשון טוען כי **האמת המוחלטת מסוכנת לא פחות מהשקר**. רבקה באה ללמדנו כי האמת אינה יכולה לצעוד לבד, ללא האיזון של היפך האמת במקרים מיוחדים. אחר כך נמשיך עם מהלך חסידי מעמיק ומשנה חיים: רבקה עורכת פארודיה על **התחפושת של עשו ומפילה אותה מפניו**. השיטה של עשו היא ללבוש את בגדי יעקב ולהתחפש לצדיק. לכן רבקה שולחת את יעקב להתחפש לעשו ולקרוע את המסכה מעל פניו. היא חושפת את התעלול הכי מתוחכם של היצר וחוטפת את החרב מידי המחזיק בה.

ב. ספר בראשית ותחילת שמות הם סיפור מתמשך על העדפת האח הצעיר על הבכור. התורה מציגה שישה מקרים בהם הגדול נדחה מפני הצעיר. הקב"ה מעדיף את המנחה של הבל על קין הבכור. שרה אוהבת את יצחק ודוחה את ישמעאל. רבקה אוהבת את יעקב ושולחת אותו לקחת את ברכות עשו. יעקב אוהב את יוסף על פני אחיו וכן מקדים את אפרים למנשה. בתחילת ספר שמות, הקב"ה ממשיך את המהלך ובוחר במשה על אהרן הגדול.

אבל בכל המקרים חוץ מפרשתנו, מדובר על העדפה גלויה וישרה מול העיניים. הקב"ה בוחר במנחה של הבל מול קין ושרה מתעקשת בגלוי על יצחק ודורש את גירוש ישמעאל. כך נוהג יעקב עם יוסף ואפרים. אולם רבקה בפרשת השבוע מחליטה ללכת בדרך שונה לחלוטין.

זה קרה בערב פסח, יום הולדתו ה-123 של יצחק אבינו. ישנה מסורת לפיה אדם אמור לדאוג למותו, החל משהוא נכנס אל שטח הסכנה: חמש השנים לפטירת אביו או אמו. וכיון ששרה נפטרה בת 127, יצחק דאג למותו ביום ההולדת ה-123. הוא קרא לעשו וביקשו להכין אוכל והוא יברך אותו לפני מותו.

רבקה שמעה את התוכנית מאחורי הדלת ונחרדה. היא הכירה היטב את התכשיט הסוער שלה, זה שבגיל 15 הרג את נמרוד ובא על נערה המאורסה ואחר כך חי עם נשים מקטרות לעבודה זרה. כיצד יקבל מאביו את הברכות המבטיחות את השליטה באוצרות תבל?. יצחק היה עיוור וכך היה אפשר לחלץ ממנו את הברכות בלי ידיעתו. רבקה הוציאה מהארון את בגדי עשו, הלבישה אותם על יעקב ושלחה אותו לקבל את הברכות כאילו הוא עשו.

יעקב היה שבור מהתפקיד שהוטל עליו, כפי שאפשר להסיק מדקדוק מדהים בן ארבע אותיות החושף את סתרי ליבו:

> **1. בראשית כז:** ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר ואנכי איש חלק: **אולי** ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה. ותאמר לו אמו עלי קללתך בני אך שמע בקלי.

> **קול אליהו חיי שרה:** 'אלי לא תאבה האישה ללכת אחרי' – לשון ספק יבוא בלשון הקודש בשני שמות, אחד 'פן' והשני 'אולי'. החילוק ביניהם דאם **אינו רוצה** שהספק יתקיים אומר 'פן' [כמו 'חלילה'], כמו 'פן יפתה לבבכם', 'פן יהיה עם לבבך דבר בליעל', ואם **רוצה** שהספק יתקיים אומר 'אולי' [כמו 'הלוואי'], כמו 'אולי אבנה ממנה', 'אולי יש חמישים צדיקים בתוך העיר'. מכך שאליעזר אומר 'אלי לא תאבה האישה ללכת אחרי' ולא אמר 'פן', דרשו חז"ל 'בת הייתה לאליעזר ורצה להשיאה ליצחק'.

הגאון מווילנה מלמד כי כאשר נאמר "פן", הכוונה היא לשון חשש וחלילה שיקרה הדבר. כאשר נאמר "אולי", הכוונה היא בלשון "הלוואי" והדבר חושף את התת-מודע המקווה שהדברים אכן יתרחשו.

כאן עולה הקושיה מפסוקנו: למה אומר יעקב "**אולי** ימשנו אבי"? היה עליו לומר '**פן** ימשני אבי והייתי בעיניו כמתעתע'?. בהגהה על גליון ספרו של הגר"א שם, מובא רעיון מבהיל: יעקב קיווה בסתר ליבו שאביו יגלה את התרמית מיד כשנוגע בו ויבין שעשה זאת במצוות אימו. כך יחסוך ממנו את הצורך לומר את המילים השקריות: "אנכי עשו בכורך".

> **הגהה שם:** הרי יעקב היה צריך לומר 'פן ימשני אבי'? אלא שצדקתו ותמימותו של יעקב היו כל כך גדולים, שאף שעשה במצוות אימו, אבל בסתר ליבו אמר בלשון 'הלוואי' ימושני אבי ותתברר האמת.

התקווה של יעקב אינה מתגשמת והוא נאלץ לומר לאביו בפה מלא: "אנכי עשו בכורך". אחר כך לספר "כי הקרה ה' לפניי", ושוב לענות על השאלה – "האתה זה בני עשו? ויאמר אני". יצחק משתכנע שהוא עשו ויעקב מקבל את הברכות הגדולות. יעקב יוצא ועשו נכנס עם האוכל שהכין לאביו. יצחק נחרד חרדה גדולה ומכריז בתדהמה: "בא אחיך במרמה ולקח ברכתך".

ובכן, לפני שניכנס לשאלת ה"למה וכיצד" נהגה כך רבקה, נצעד אל הסוף ונשאל האם היא צדקה? האם התורה תומכת במעשה שלה? אנו מוצאים סתירה מרתקת, שממחישה את המורכבות של נשק הרמייה. מצד אחד, הפסוקים מצדיקים אותה. מצד שני, הפרשיות הבאות רומזות למחירים היקרים של הצעד המורכב בו נקטה. כי אלו הם חיינו: לפעמים אין מנוס מצעד מסוים, אבל כל בחירה קשה מייצרת תקדימים ותוצאות דומים לה.

נראה שרבקה צדקה בעצם המעשה שלה. ראשית, יצחק עצמו מסכים ואומר: "גם ברוך יהיה". הוא מקבל את הדין כאירוע שנוהל מהשמים ולא מבטל בזעם את הברכות שהושגו במרמה.

מעבר לכך, אפשר להוסיף ראיה חזקה ומרגשת לכך, מפי הקב"ה בעצמו:

> **2. סוף פרשתנו:** וישלח יצחק את יעקב... אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה **אם יעקב ועשו.**

פרשתנו מסתיימת בשלוש מילים תמוהות ביותר: "רבקה אם יעקב ועשו". רש"י כותב בפליאה:

רש"י: איני יודע מה מלמדנו.

וכי אחרי פרשה סוערת בה רבקה מתזזת בין שני בניה, צריכים ללמד שהיא "אם יעקב ועשו"?! החזקוני משיב בשלוש מילים מדהימות:

חזקוני: מלמד ש**לטובת שניהם נתכוונה.**

הפרשה נחתמת בחותמת כשרות מהשמים: "לטובת שניהם התכוונה". רבקה העדיפה בן אחד על רעהו, בתור אימא אוהבת של **שניהם**. שכן עשו לא היה בשל לקבל את הברכות ולא נותנים מפתחות רכב למי שלא יודע לנהוג. כך שהתורה עצמה חותמת את הפרשה בהסכמה עם המעשה של רבקה.

בהערה[2] הובאה ראיה עשירה נוספת לצדקת המעשה של רבקה.

מצד שני, העובדה שההחלטה צודקת בנסיבות הקיימות, לא הופכת אותה לאידיאלית ויעקב עצמו משלם קשות על הרמייה הזו. תופעת הרמאות חוזרת עוד שלוש פעמים בספר בראשית וכולן מכוונות כנגד יעקב בעצמו. יעקב מרומה על ידי לבן וקורא את המילים הקשות: "למה רמיתני"?. אחר כך שמעון ולוי מרמים את שכם והתורה אומרת מפורשות: "ויענו בני יעקב את שכם... **במרמה**". לבסוף בניו מרמים אותו עצמו ומציגים את כתונת יוסף טבולה בדם, כאילו הוא נטרף בידי חיה רעה.

כך שהקושי מוצג במלוא מורכבותו והשאלה עולה: למה רבקה בחרה דווקא בטקטיקה הגרועה הזו?

אברבנאל השאלה הז': למה רצה ה' שיתן יצחק הברכות בטעות ושגיאה בחשבו שהוא עשו, ויותר טוב היה לצוות את יצחק לגרש את עשו וביעקב ייקרא זרע, כמו שאמר לאברהם גבי ישמעאל?

נחדד את הקושי. עלינו לזכור כי יש איסור אחד ויחיד עליו נאמר בתורה: "תרחק". "מדבר שקר תרחק". לא נאמר להתרחק מלשון הרע או מבשר של 'דבר אחר', אולם מצווה להתרחק מהשקר לצד השני. שכן, "על שלושה דברים העולם קיים, על הדין, על האמת ועל השלום". האמת היא יסוד קיום העולם ובלעדיה אי אפשר לשרוד רגע.

בהיבט החברתי: החיים הם מוסד של שותפות בין הבריות והשותפות יושבת על **אמון הדדי**. אדם בוטח באשתו, שניהם בוטחים בבוסים שלהם בעבודה, כולם בוטחים בבנק והחברה כולה בוטחת בשלטון המרכזי. מספיק שאחד הגורמים ישקר את התלויים בו והחברה מתמוטטת.

בהיבט של האדם לעצמו: האמת היא תעודת הביטוח מפני החטא. סיפור ישן שמופיע כבר בראשונים מספר על גנב שיצא מהכלא ושאף להתחיל את חייו מחדש. הוא פנה לרב חכם וביקש עצה כיצד לשלוט בהתמכרות יצר הגניבה. הרב הציע לקבל על עצמו לומר אך ורק את האמת. הצעיר לא הבין את הקשר לבעיה עליה התלונן, אך הבטיח. כשיצא מבית הרב וראה את האור בחנות התכשיטים, חש דחף לפרוץ פנימה ולשלוף טבעת. אך אז נזכר בהבטחה לומר את האמת ובכך שיהיה חייב להפר אותה כדי להכחיש את הגניבה. כך נתקל בקשיים שונים ובכל פעם הזכיר לעצמו, שאם יכשל ייאלץ לשקר כדי להגן על עצמו. כך התחזק במידת האמת עד שהגירויים נעלמו לחלוטין.

כל שכן וקל וחומר בהיבט של האדם לאלוקיו: מי שמחפש אמת ירים ראש אל השמים, שהרי 'חותמו של הקב"ה אמת'. אבל מי שחי בשקר, יעביר את חייו בריקנות ובחטא.

בהערה[3] הובא סיפור מרהיב על הדבקות של הרבי במידת האמת.

נסכם את שלב השאלה עם גמרא פיקנטית המדגישה את חומרת השקר והעדיפות להימנע ממנו:

יבמות סג: אשתו של רב הייתה מצערת אותו. כאשר ביקש עדשים, הייתה מכינה אפונים וכשהיה מבקש אפונים - הכינה עדשים. כשגדל חייא בנו, הפך את הבקשה לאימו וכך עשתה מה שרב רצה. אמר לבנו: אימך התעלתה. אמר לו: אני הפכתי את בקשתך. אמר רב: זה מה שאומרים אנשים, 'בנך מחכים אותך', אבל אל תעשה כן, משום שנאמר 'לימדו לשונם דבר שקר' (והשקר הופך להיות הרגל).

---

2 מנהג ישראל לגנוב את האפיקומן בליל הסדר. החק יעקב כותב (תעב סק"ב) כי יסוד המנהג הוא בדברי הגמרא (פסחים קט): "חוטפים מצה בשביל שלא יישנו התינוקות" והרמב"ם מפרש (חמץ ומצה ז,ג): "חוטפים מצה **זה מידי זה**". אבל איך הגיעה גניבה לליל החינוך של השנה?
הדרשן רבי אליהו מאיזמיר, שחי לפני כ-300 שנה, כותב דבר מעניין: יעקב גנב בלילה זה את הברכות מידי עשו ואנו מאשרים את הגניבה על ידי הגניבה שלנו. בפרטיות: על המילה "במרמה", מפרש רש"י" בחכמתא". החכמה רמוזה במילה "במרמה" בגימטרייה "אפיקומן" (287). יעקב נתן לאביו לאכול משני גדיי העיזים וכך יצחק יצא ידי חובת הפסח **ואינו יכול לאכול עוד ממטעמי עשו,** שהרי "אין מפטירים אחר הפסח אפיקומן". וכיון שלא היה יכול לטעום ממטעמי עשו, לא הייתה לו התיישבות הדעת להתקשר עם המציאות הגשמית ולברכו. כיון שכן, גונבים את האפיקומן בליל פסח, כדי לאשר את מעשהו של אבינו בגניבת הברכות.
מנחת אליהו פרק לד: שמעתי מפי זקן חכם שיעקב נתן ליצחק אפיקומן אחרי האכילה, וזהו כוונת הפסוק 'בא אחיך במרמה' - במרמה בגימטרייה **אפיקומן** (287), כדי שאם יבוא עשו אחריו לאכול, שלא יוכל עוד יצחק לטעום ממנה מאחר שכבר אכל אפיקומן.

3 כאשר הרבי ישב שבעה על אימו (ל"ע), הגיע לנחמו הגאון רבי יוסף דב סולובייציק. עלה בשיחה נושא משך ה"אנינות" למי שלוויית קרובו נערכת למחרת יום הפטירה, והאם האנינות נמשכת יותר מיום אחד?. הרבי אמר שדעת הרמב"ם היא שהאנינות נמשכת עד הלוויה ואפילו לאחר יום הפטירה. הרב סולובייציק הגיב: "ליובאוויטשע'ר רבי, אינני זוכר רמב"ם כזה". הרבי ענה: "זה רמב"ם בפירוש המשניות ולא במשנה תורה".
מאוחר יותר, שלח הרבי מכתב אל הרב סולובייציק (אגרות קודש כג עמוד רעד) בו מבהיר שפירוש המשניות הנ"ל הוא במסכת דמאי, אבל עכשיו ראה בגרסת הרמב"ם החדשה במהדורת קאפח, שהשורה הזו חסרה.
הרב סולובייציק לא הכיל את התפעלותו. "תראו איש אמת. לפי הגרסה הנפוצה הצדק עמו ואדם אחר היה מתגאה בכך שהוא בקי אפילו בפירוש המשניות ולא רק במשנה תורה, אבל הרבי שולח מכתב לסייג שדבריו אינם מתאימים לגרסה החדשה בפירוש המשניות...".

השקר גורר תמיד שקרים נוספים, כדי לתחזק את השקר הקודם. לכן רב לא רצה שבנו ייכנס לנתיב השקר. וכל זה מעמיק ומעצים את השאלה על רבקה: כיצד חינכה את יעקב לסגנון כזה?

הבה נפתח שני כיוונים במהלך המחשבה של רבקה, כי התורה מצדיקה את המעשה, כאמור לעיל.

ג. הבן איש חי בדרשותיו (עוד יוסף חי פרשת שופטים) מביא משל נאה למורכבותה של האמת המוחלטת: מעשה בבחור צעיר בשם "גואל", שהיה כעוס מקיומו של השקר. הוא הרהר תדיר עד כמה העולם יהיה יפה עם קיומה של האמת לבדה.

בליל ראש השנה חלם כי יצור קטן מרחף מולו. "מי אתה"? -"אני השקר", ענה היצור. גואל קפץ להכות את השקר ולחסל אותו, והשקר אמר: 'בסדר, אני אעזוב את העולם ואתה תגלה מהר איך חייך נראים בהיעדרי'. בבוקר הגיעה העוזרת המבוגרת לסדר אל ביתו, אבל גואל שהיה ממוקד באמירת אמת לבדה, סינן כלפיה את מה שהוא חושב: "את אישה זקנה שכבר לא מסוגלת לעבוד והלוואי והיה לי האומץ לפטר אותך". היא נפגעה עד עמקי נשמתה וקמה ועזבה. גואל כאב את הפגיעה בה בעיצומו של ראש השנה, אבל ניחם את עצמו שמוטב לומר את האמת.

הוא המשיך לביקור אצל דודו העשיר, שהיה חשוך בנים והתעתד להוריש לו את רכושו. במקום לברך את הדוד לשלום, אמר בכנות: "כמה אני מחכה לירושה שלך!". -"מה?! אתה מחכה שאמות?! צא מביתי ולא תקבל מאומה". גואל נדהם, חובותיו היו כבדים ולא הייתה לו דרך לשרוד בלי הדוד. בדרכו החוצה פגש סוחר, שהיה חייב לו חלק גדול מחובותיו. בדרכו הכנה והאמיתית אמר לו: "רק אותך הייתי צריך לראות היום?! אין לי אגורה להחזיר לך, כי הדוד העשיר שלי הסתכסך איתי". הסוחר הכריז כי מחר יתבע אותו לבית המשפט ויגרור אותו לפשיטת רגל.

כך בזמן קצר פגע בכבוד המשרתת, הרס את מערכת היחסים עם דודו ואיבד הבטחה כלכלית, וחשף את קשייו בפני בעל חובו והתמודד עם פשיטת רגל. מבועת התעורר משנתו ושמח לגלות שזה רק חלום. בינתיים למד כי מצווה לדבוק באמת, אבל מצד שני, האמת לבדה תחריב את העולם.

אנחנו חיים בעולם מורכב בו האמת עשויה להיות מסוכנת כמו השקר. החיים מורכבים מאינטרסים שונים והאמת מתנגשת בערכים אחרים. למשל, **האמת מול החיים:** אדם חולה מאוד והוא שואל את הרופא או בני המשפחה על מצבו. האם נאמר לו את האמת הישירה, שתביא אותו לידי סכנה? בהערה[4] הובא משל עממי נאה. **האמת מול כבוד הבריות:** בני זוג חיים במתח מתמיד מול מחיר האמת ("איך היה האוכל"? "איך אני נראה היום"?...). ידועה המחלוקת בין בית שמאי לבית הלל (כתובות טז) אודות "כיצד מרקדים לפני הכלה"? חתן שואל את קרוביו איך כלתו, והם יודעים את האמת שהיא "חיגרת או סומא". מה יענו?

או בעניינו: **האמת מול הרמאי**. הסיבה הפשוטה לכך שיצחק רצה לברך את עשו היא, שעשו **רימה אותו** וגרם לו לחשוב שהוא ראוי. התורה מדגישה "ויאהב יצחק את עשו **כי ציד בפיו**", זאת לא הייתה אהבה טבעית של אב לבנו, אלא תוצאה מה"ציד" שעשו הביא ב"פיו". הוא חי חיים מופקרים אבל בפגישותיו עם אביו היה מעלה שאלות מפולפלות כמו "היאך מעשרים את המלח".

ובכן, מה אמור לעשות הישר מול השקרן? לאפשר לו ליהנות מהעובדה שהאדם הישר מקפיד לדבר אמת ו**האמת היא זו שתשמור על השקרן?!.**

המדרש עונה בצורה ציורית אודות הרגעים שלפני בריאת העולם:

> **3. בראשית רבה ח:** בשעה שבא ה' לברוא אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת חבורות חבורות מהם אומרים אל יברא ומהם אומרים יברא... חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, אמת אומרת אל יברא שכולו שקרים... מה עשה ה'? **נטל אמת והשליכו לארץ**, כדכתיב (דניאל ח): 'ותשלך אמת ארצה'.

בריאת העולם הייתה כרוכה **בכיפוף האמת**. הקב"ה לקח בחשבון שהאמת תצטרך לעתים, כהוראת שעה, להוריד את הראש מפני ערכים חשובים ממנה. שכן, האמת היא ערך חשוב אך **לא היחיד**.

זה המסר הבסיסי של רבקה: 'עם נבל תתנבל'. לא יתכן שהרמאי יהנה מכך שהצדיק מוגבל באמירת אמת. **אמת שנועדה להגן על האמת ולתת לצדיק את מה שמגיע לו - היא הדבר הנכון.** (ראו עוד בהערה[5]). בהיבט רחב, יש כאן מסר אודות ההתנהלות מול האומות, מזרע עשו: בתחבולות תעשה מלחמה ואין דרך להיאבק בשקר חוץ מלהשתמש **בשיטות שלהם** כדי להשיג את המגיע לנו.

---

4 שני אנשים מבוגרים שכבו בבית חולים סיעודי. אחד שכב על יד הקיר והיה חולה מאוד. הרופאים ראו בו אדם אומלל שזמנו קצוב. השני שכב על יד החלון והיה במצב טוב ממנו. מדי בוקר היה קם מהמיטה, מתיישב על יד החלון ומספר לחברו המסכן על העולם הנפלא שנשקף בעד החלון. הוא תיאר אגם נפלא עם ברבורים שטים בתוכו, דשא ירוק ועצים גבוהים התנשאו מסביב, וילדים עם אמותיהם משחקים בצהלה על יד המים.
התיאור הקסום נטע חיים בלב הראשון ויום ולילה היה מחזק עצמו ומדמיין איך יהיה מסוגל לקום מהמיטה ולראות את האגם הנפלא. אט אט התחזק וחלם לראות בעצמו את הפלא בחוץ. בוקר אחד נכנס הצוות וגילה את החולה השני - זה שעל יד החלון - שוכב בלא רוח חיים. הם פינו אותו מהמיטה וחברו היה נלהב לעבור על יד החלון במקומו. הוא הזדקף על המיטה והתיישב ליד החלון, אך אז גילה שהחלון משקיף אל קיר בניין אטום... אין גינה ואין אגם. ובכן, האם החבר נהג כהלכה כשסיפר לו אגדות?!.

5 אפשר לחקור בצורה בסיסית: מהי אמת? האם עיקרה הוא היצמדות לעובדות או **מניעת נזק והשגת התוצאה הראויה**? בספר יראים סימן רלה: "להתרחק מכל שקר שיוכל לבוא **לידי היזק חברו או רעה לו**... אבל שקר **שאינו בא לידי רעה - לא הזהירה התורה עליו**... דכתיב 'מדבר שקר תרחק ונקי צדיק אל תהרוג כי לא אצדיק רשע'". לכן שקרים מסיבות טובות וכל שכן שקרים שטותיים שאינם בעלי משמעות, כמו אנשים המשקרים לגבי הגיל שלהם, הורים המרגיעים ילד בטענה ש'נגמרה הגלידה באוטו גלידה' ו'הציורים שהבאת מהגן שמורים היטב...' - אינם בכלל שקר.
אולם רבינו יונה (אבות א) לומד מהסיפור שהובא בפנים לגבי רב ובנו, "שאפילו ספור דברים בעלמא אין לו לשקר... כי האדם המרגיל לשונו לדבר שקר בדבר שאין בה לא הפסד ולא תועלת, כי יבוא לדבר דברים של עיקר לא יוכל לומר האמת כי פיהו המדבר וההרגל שולט עליו". בפנים לא נכנסנו לזה ונקטנו כרבינו יונה שכל שינוי הוא שקר, ובכל זאת האמת נדחית מפני ערכים הפוכים.

אכן רש"י מוציא את העוקץ מהסיפור של רבקה ויעקב באמצעות מילה אחת: "במרמה - **בחכמה".**

לקיחת הברכות לא הייתה שקר, אלא חכמה. משום שבעולם מלא קונפליקטים בו לכל בחירה יש תוצאה מיידית, אין מנוס מליטול לעתים את נשק ה"מרמה", כדי למנוע את הצמיחה ההפוכה של הרמאות. הנה דברי הרד"ק וכך מפורש בלקו"ש כ/150:

> **רד"ק בראשית כז,יט:** יש תמהים איך יעקב שהיה צדיק וירא אלוקים דיבר שקר? ואין זה תימה, כי יעקב היה יודע כי הוא ראוי לברכה יותר מאחיו, ורוח הנבואה שתשרה על יצחק לברכו, יתעשת אלוקים יותר לברך אותו מאשר לברכת אחיו... וחילוף הדברים [השקר] במקומות כאלה **אינם גנאי וחילול לצדיק**... וכן אברהם ויצחק אמרו על נשותיהם 'אחותי היא'... כי מיראה אמרו מה שאמרו.

כך פוסק הגאון רבי עובדיה יוסף, בהתלבטות של אותה אישה שבעלה רוצה לעשות פדיון הבן לבנם:

> **שו"ת יביע אומר ח יורה דעה סימן לב:** אודות אישה שבהיותה צעירה פנויה, חייתה חיי אישות עם בחור ונתעברה ממנו ולאחר שהוכר עוברה עשתה הפלה מלאכותית. אחר כך חזרה בתשובה שלמה ונישאה לבחור ישיבה וחיו יחדיו באהבה ואחווה וילדה לו בן זכר, והנה הביע רצונו לקיים פדיון הבן כי לא ידע שקודם נישואיו נתעברה מאיש אחר, והאישה באה אל הרב המקומי וסיפרה לו כל שאירע ושואל הרב, האם חייב להודיע לבעלה כדי להצילו מעוון ברכה לבטלה של פדיון הבן - למרות שיופר שלום הבית ועלול שתפרוץ ביניהם מריבה וקטטה ואחריתה מי ישורנו או שמא גדול השלום, שאפילו שם שמים שנכתב בקדושה נמחק מפני השלום (סוכה נג,ב) ולכן שב ואל תעשה עדיף? הנה איסור ברכה שאינה צריכה אינה אלא איסור מדרבנן... לכן טוב שלא לגלות לו ולא כלום כדי שלא לגרום חשש גירושין בין בני הזוג... וגדול כבוד הברית שדוחה לא תעשה שבתורה[6].

בהערה[7] הובאה דוגמה יקרה נוספת לכך, שאין צריכים להכריז את האמת בראש גגות.

עם זאת, חשוב לציין ולסייג לשלמות הדברים. כדי שמדיניות השקר לא תהפוך ל**דבר קבוע**, הרבי עורר בהתוועדות פרשת עקב תשמ"א על כך שלשון חז"ל הוא: 'מותר **לשנות** מפני השלום' ולא **לשקר**. כלומר, מותר לומר דבר שיש בו **אמת עקרונית** או **יכול להיות אמת במקרה אחר**, אך לא דבר תלוש מהמציאות. למשל, כדברי רש"י כאן, יעקב אמר: "אנכי - עשו בכורך" והפריד "בין "אנכי" ל"עשו". או כמו שנהג אהרן הכהן, שהיה אומר לאנשים מסוכסכים כי כל אחד מהם רוצה להשלים עם חברו - וזה דבר שהוא **נכון ביסודו**, כי בפנימיות נפשם הם רוצים להשלים ביניהם.

מספרים על אימא שביקשה מהילד ללכת למכולת, אך הילד שיחק עם חבריו ולא הלך. אחרי זמן שאלה האימא מה עם המכולת? הילד השיב: 'המכולת הייתה סגורה' - ובשקט אמר לעצמו: 'בשבת'.

עד כאן פירוש אחד. ועדיין הלב אינו נותן מנוחה: למה הדברים היו חייבים להתנהל דווקא באופן עקום כזה? האם לא הייתה דרך ישרה בה רבקה מבקשת מיצחק לתת את הברכות ליעקב והוא שומע לה?!. אנו רוצים להמשיך עם דרך מלאת חיים וחכמת חיים מכתבי חב"ד.

ד. בסוף שנות התשעים, משרד הבריאות בפלורידה ניהל מאבק בתופעת העישון הנפוצה בקרב הנוער. כל הקמפיינים הנגטיביים האגרסיביים נכשלו. הם איימו, הפחידו, הבהילו עם ההשפעות של העישון והצעירים קנו יותר קופסאות סיגריות.

החוקרים שברו את הראש למצוא אסטרטגיה חדשה. הם שאלו את עצמם למה הצעירים מעשנים? מהם רוצים להשיג עם הסיגריה ביד? הם זיהו שעבור רבים מהם, הסיגריה היא סמל לעצמאות ומרד בסמכות. חברות הטבק השקיעו הון עתק בסרטים ופרסומים, במטרה להטמיע את העישון כסמל לבגרות והמסר עבר היטב בראש של הנוער.

משרד הבריאות ניסח קמפיין ענק תחת הכותרת: "האמת". הקמפיין הראה כיצד הנערים משמשים כלי משחק בידיהן של חברות הטבק הגדולות. כיצד המנוולים משבשים את תמונת המציאות של הנוער וגורמים להם לחשוב שהסיגריה היא ברכה, בעוד שמדובר בסם מוות. המסר היה פשוט: כשאתה מעשן - אתה לא מורד. אתה נכנע לשקרים של התאגידים הציניים ותאבי הבצע.

ברגע שהאמת נחשפה, המשיכה הפכה לזעם ושיעורי העישון בקרב בני הנוער ירדו בחדות.

זה כל הסיפור: האדם הוא טוב. השאיפה העמוקה שלו היא לחיות חיים ראויים והחלום שלו הוא שילדיו יחיו בעולם של נתינה וחסד. אבל היצר מספר לו סיפור כוזב על המציאות. הוא משתמש בנטייה של האדם לטוב, כדי להציף בו רע. הוא **מתחפש לצדיק והופך את הרע לטוב**.

---

6 הרב אלישיב (על התורה פרשת נשא) חולק ומחלק בין סוטה שמוחים את שמו של הקב"ה על המים, משום ש**לא הוכח שחטאה** ומצווה לסלק את החשד ביניהם. אבל כאן הוכר עוברה ואי אפשר להגיע לברכה לבטלה.

7 במשנה סוף סוטה: "משמת רבי בטלה ענוה ויראת חטא". ובגמרא: "אמר ליה רב יוסף לתנא - לא תיתני ענוה, דאיכא אנא. אמר רב נחמן לתנא - לא תיתני יראת חטא דאיכא אנא". התמיהה ידועה: כיצד יכולים רב יוסף ורב נחמן לחלוק על המשנה? אם אומרת ש**אין יותר** ענוה ויראת חטא לאחר מות רבי, כיצד יכולים להצהיר שהם כן עומדים במדרגה הזו? ובכלל, איזו משמעות יש לענווה אם רב יוסף כל כך מודע לה..
הרבי הסביר (שיחת במדבר תשכד): רב יוסף ורב נחמן מסכימים שאין כיום ענווה יראת חטא במדרגות הדורות הקודמים, ובכל זאת רב יוסף פונה אל ה"תנא" - שתפקידו לומר **בפני הציבור** את דברי המשנה ומבקש: "לא תיתני ענוה". כשאתה חוזר את המשנה ברבים, אל תחגוג את הגילוי שאין ענוה היום. "דאיכא אנא": האנשים הפשוטים חושבים שאני עניו ומתוך כך הם מעריכים אותי, וכשתכריז שאין היום ענוה - יזלזלו בי ולא יקבלו ממני. כך הציבור הרחב מחזיק מרב נחמן כירא חטא, וחשיפת האמת עלולה להביאם למיעוט כבודו.

זה האסון הגדול של החיים: אנחנו מאבדים את היכולת לבחור, משום שהרע הפך בעינינו לטוב וכשאנחנו מוותרים עליו - נדמה לנו שאנו עושים את הפספוס של חיינו. ההתמכרות לסוכר ולפחמימות גורמת לנו להאמין כי הסוכר הוא טעם החיים, וכשאנו נאבקים להימנע ממנו - אנו חשים אומללים כמי שוויתר על סוד הקיום.

כאשר אדם חוטא ובוחר בדרך רעה, הוא אינו מודע בשעת מעשה לרוע הבחירה. הוא נמצא תחת מסך ערפל המייצר מניפולציה על התודעה. היצר שוטף את המוח באמירות מסנגרות כמו "יבינו אותך, אף אחד אחר לא ינהג אחרת ממך". הוא אומר: "כדאי לך לישון עוד שעה, כי אז תוכל להתפלל בכוונה. כדאי לך לדחות את מתן הצדקה, כי מחר תיתן כפול. תמשיך להתקוטט עם העומד מולך בבית הכנסת, כדי ללמד אותו לקח. נכון לחטוא בחטא חמור של יצרים, שירפא את הבדידות שלך".

זאת השיטה של היצר, החל מהפעם הראשונה שמופיעה המילה "ערמה" בתורה, בחטא עץ הדעת. "והנחש היה ערם". הערמה של הנחש הייתה לצבוע את החטא בצבע וורוד ולגרום לשרה להאמין שהוא הטוב האמיתי. התורה מתארת את הפרי במילים מדהימות שאין עוד כמותן: "ותרא האישה כי טוב העץ למאכל ותאווה הוא לעיניים ונחמץ העץ להשכיל". ריבוי המחמאות לעצמותה של הסטרא אחרא, נועד להדגיש את המניפולציה שמחולל היצר בראשנו.

זאת הייתה השיטה של עשו. כל ימיו התחפש ליעקב ותבע את הברכות כאילו הוא הצדיק. לפיכך, רבקה עושה פארודיה על התחפושת של עשו וקורעת את המסכה. היא פותחת את העיניים של כולנו לשיטה האכזרית של הרע. אם **עשו מתחפש ליעקב - יעקב יתחפש לעשו** ויוריד את המסכה מאחיו[8].

כאן מוסיפים ספרי חב"ד נקודה נפלאה. דווקא יעקב היה זה שנקט בנשק המרמה. דווקא מי שבאופיו היה "איש תם יושב אהלים", נדרש לגזול את החנית של המרמה מיד היצר. שכן יעקב היה גלגול של אדם הראשון ונדרש לתקן את חטא המרמה הראשון. כך מספרת הגמרא (בבא בתרא נח): האמורא רבי בנאה היה מתקן את הקברים ומסמן את הגבולות שלהם. פעם ירד אל תוך מערת המכפלה, סימן את גבולות הקברים של האבות והאימהות והגיע לקברם של אדם וחווה. יצאה בת קול ועצרה אותו מלהתקדם: מספיק שהבטת **בדיוקנו של אדם הראשון** ואינך רשאי להביט בפני אדם הראשון עצמו. שכן "שופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון". פניו של יעקב מעין פניו של אדם הראשון. לפיכך, יעקב נדרש להיות זה שישיב לנחש באותו מטבע ויסיר את המסכה מעל פניו.

> **4. ספר המאמרים תשג/187:** לפי שנפילת האורות... היו ג"כ בדרכי ערמה וכמ"ש 'והנחש היה ערום' שרימה את חווה ואדם, הרי תחילת לקיחת הניצוצות דקדושה היו במרמה, ולזאת צריך להיות הבירור והלקיחה ממנו ג"כ במרמה. וזהו דרבקה ויעקב שהן אדם וחווה, דשופריה דיעקב מעין שופריה דאדם הראשון, ורבקה הייתה בחינת חווה ולכן הם עשו מירמות ותחבולות לקחת הברכות מעשו.

המסר משנה החיים מפרשת בגדי עשו הוא, כי יש רגעים בהם **אסור להאמין לעצמנו**. כאשר היצר מפעיל התקפה של פיתוי, עלינו להכריז בתוקף: '**שום דבר ממה שעובר לי בראש עכשיו אינו נכון**'. זה רגע שעלול להיות הרה גורל ועלי להסיח דעת, להתרחק מהשטח ולתת לגל העכור לחלוף. הרגע הקשה יעבור ואז נפתח עיניים בהקלה ורק נשאל: איך העליתי בדעתי להקשיב לו?

בהערה[9] הובא סיפור שסיפר הרבי בהקשר הזה, וכאן[10] העשרה נוספת מהגמרא.

---

8 פעם אמר רבי אלימלך לרבי זושא: "אחא, הרי כולנו היינו כלולים בנשמתו של אדם הראשון ולכן כולנו היינו שרויים בתוך הלבטים שלו אם לחטוא או לא? מדוע, רבי זושא אחי האהוב, לא עצרת אותו מלחטוא"? ענה רבי זושא: "אלימלך אחי האהוב, אילו אדם היה נמנע מלחטוא, היינו חיים עד היום עם הספק המקנן מי יודע מה הפסדנו? אולי באמת המתין לנו זר של שושנים? לכן אדם חטא וככה כולנו גילינו את התעלול השקרי של היצר ואת מחירו של החטא. מאחורי ה"תאוה הוא לעיניים" אורב "בעצב תלדי בנים ובזעת אפיך תאכל לחם"...

9 הצדיק רבי נחום מטשרנוביל, מראשוני אדמור"י החסידות, היה עני ואביון. החסידים תרמו לו הון רב, אך הוא היה מעביר הכול לעניים ולא משאיר לצרכי ביתו. במשך שנים חיו בני הבית בעוני ושתקו, אך בתו התבגרה והגיעה לתקופת הנישואים והחסידים תכננו חתונה מכובדת כראוי לבת הרבי. אולם הגבאי ידע את האמת שאין בקופת המשפחה רובל אחד לממן את האירוע.
פעם הגיע חסיד עשיר לבקר את הרבי, הגבאי גילה באזניו את המצב וביקשו לומר לרבי כי הסכום שיעביר היום הוא תרומה עבור המשפחה. הגבאי סידר את כניסת החסיד סמוך לתפילת ערבית וכך יוכל להיכנס מיד אחריו ולאסוף את הכסף. הגבאי ציפה לראות את החסיד יוצא מחדרו של הרבי, אך ברגע שהוא יצא, נכנס חסיד נוסף שחיתן את בתו והיה זקוק להלוואה דחופה. הרבי הוציא את הכסף ונתן לו את הסכום.
הגבאי המתוסכל לא היה יכול להתאפק והתאונן באוזני הרבי שהמצב קשה ואיך הרבי מחלק לאחרים? הרבי השיב שהוא התכוון לקחת את הכסף, אבל לא היה יכול לעמוד בפני תחנוני האיש. ואז הוסיף ואמר כך: "אני רוצה לשתף אותך בתגלית אודות דרכיו הנכלוליות של היצר. כשאותו חסיד נכנס ובכה על מצבו, רציתי לתת לו מיד את הכסף שקיבלתי, אבל אז נכנסה בי מחשבה אחרת: אולי עדיף לחלק את הכסף לכמה חסידים עניים ולא לתת הכול לאדם אחד?
אחרי הכול, מדובר בסכום ענק שיכול לכלכל כמה משפחות. התלבטתי והיססתי ולא ידעתי מה להחליט. אבל אז תפשתי שמדובר בתעלול מרושע של היצר. **הוא מתחפש ליצר טוב ומציע הצעות הגונות כביכול** - ובלבד שאדחה את הנתינה ולא אתן את הכסף. עובדה היא שכאשר חשבתי לקחת הכסף לעצמי, לא עלתה בי מחשבה לחלק אותו לחמשה אנשים...

10 המפרשים מוצאים לכך רמז בסיפור מסתורי בגמרא. האמורא הבבלי 'רבה בר בר חנה', ערך סדרת מסעות בעולם בהם נחשף לתופעות טבע חריגות ויצורים ענקיים. לפי כמה פרשנויות, מדובר במשלים שנועדו להעביר מסרים עמוקים ולא באירועים שהתרחשו במציאות.
רבה שמע מיורדי הים (בבא בתרא עג): "הגל הזה שמאיים להטביע את הספינה, נראה כמו זוהר של אש לבנה בראשו". אנשי הים שיתפו אותו, שהגלים הסוערים המטביעים ספינות, נושאים 'זוהר של אש לבנה בראשם'. ה'בן יהוידע' מסביר כי רבה היה מוטרד מהשאלה, כיצד אנשים גדולים טובעים? איך קריירה מפוארת נהרסת בעבור פיתוי של רגע? יורדי הים ענו כי היצר צובע את המעשה ב"זוהר של אש לבנה". הוא עוטף את החטא באור זוהר ומשכנע כי הרע הוא טוב. החוטא אינו מודע למעשיו ונסחף אחרי האשליה הזמנית.

היום יום כג סיון: היצר הרע... לפעמים הוא שועל פקח שבחיות וצריכים לחכמה מרובה להבין תחבולותיו. ולפעמים הוא מתלבש בלבוש צדיק, ענו ובעל מידות טובות.

אם עד כאן דיברנו על צעד שלילי כנגד ערמת היצר, הנה צעד חיובי המועיל עוד יותר לפרק אותו מנשקו. להשתמש בשיטה שלו עצמו כדי לקדש ולרומם את העולם.

ההתנהלות של יהודי מול החיים הגשמיים היא בדרכי רמייה. במוצאי שבת הוא פושט את בגדי יעקב ולובש את בגדי עשו. הוא מתקרב אל העולם הגשמי, ניגש לשולחן ואוכל ושותה, חי חיים משפחתיים וצועד לעבודה. היצר הרע לא מפריע לו משום שהוא שמח שהיהודי מתעסק עם ענייני העולם, אבל הכוונה האמתית היא למלא בהם תפקיד נעלה. לשרת דרכם את ה׳ ולהעלות אותם לקדושה.

לקוטי שיחות ח"ג/795: בכדי לקבל את הברכות האלוקיות, רבקה עשתה כמה עניני רמיה ויעקב לבש את בגדי עשו. ומכך ההוראה לכולנו: הגישה של יהודי לענייני העולם, היא באופן של רמאות: לכאורה הוא עסוק בענייני גשמיות, אכילה ושתיה וכך הלאה, אך הכוונה שלו בכך היא לשם שמים. הוא אמנם **לובש את בגדי עשו** , אבל **הכוונה שלו בכך היא לגאול את ניצוצות הקדושה שנפלו שם**.

ואחרי כל כך הרבה שנים ומעשים של "עבודת הבירורים", לא נותר אלא לפתוח את העיניים ולראות את אור ה׳ המאיר בכל פינה בגאולה האמתית והשלמה בקרוב ממש.

כתיבת הדרשות והשיעורים והפצתם באופן חופשי
מתאפשרת בתמיכתם של שלוחי הרבי ברחבי תבל
ובחסותו האדיבה של הנגיד החסידי

ר׳ שניאור ורעייתו יוכבד שיחיו מינסקי

להצלחה רבה בכל ענייניהם
ולעילוי נשמת מרת
שיינא בעשא בתיה בת יוסף דב

השיעור המלא באתר
haravshneor.co.il